

Vera Kržišnik - Bukić, Slovenci v Bosni in Hercegovini skozi pričevanja, spomine in literarne podobe: 1831–2007, Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana, 2007, 648 str.

Zasebne usode Slovencev v Bosni in Hercegovini, pa njihova organiziranost ter prispevek na kulturno-umetniškem, verskem, izobraževalnem, zdravstvenem, gospodarskem in političnem področju so teme, ki vse predolgo niso bile deležne pozornosti slovenskih raziskovalcev, ki se ukvarjajo z migracijskimi študijami. Pred kratkim pa sta to opazno praznino v ponudbi humanistično-družboslovne strokovne literature zapolnili kar dve monumentalni deli o Slovencih v Bosni in Hercegovini. Zbornik znanstvenih in strokovnih prispevkov o znamenitih Slovencih in slovenskih društvih v BiH med letoma 1878 in 2000, ki ga je uredil Stanislav Kobler, smo predstavili že v 27. številki *Dveh domovin*. Danes pa v tej reviji predstavljamo še zbirko več kot stotih življenjskih zgodb Slovenk in Slovencev z najrazličnejšimi družbenimi vlogami in poklici, ki prej omenjeni strokovni zbornik dopolnjuje s prerezom zasebnih usod vseh slojev slovenskih rojakov v Bosni in Hercegovini od prve polovice 19. stoletja do danes.

Glede na velik pomen kvantitativnega vrednotenja raziskovalne uspešnosti, ki v zadnjem času upošteva skoraj izključno znanstvene objave, slovenski raziskovalci v boju za preživetje v sedanjem znanstvenoadministrativnem sistemu vse prepogosto zanemarjamo pomen nehvaležnih referenčnih strokovnih objav in komentiranih virov, ki od avtorja sicer res terjajo ogromno količino vložene časa in napornega dela, zato pa predstavljajo trajen dokument in nepogrešljivo gradivo za nadaljnje raziskovalno delo. Naša raziskovalna snov včasih kar kliče po tovrstni obdelavi, lotijo pa se je le najpogumnejši. Prav v takšno kategorijo referenčnih del sodi obsežna monografija *Slovenci v Bosni in Hercegovini skozi pričevanja, spomine in literarne podobe: 1831–2007* avtorice dr. Vere Kržišnik - Bukić z Inštituta za narodnostna vprašanja v Ljubljani. Knjiga je nastala kot rezultat dolgoročnih raziskav, ki so se začele s temeljnim raziskovalnim projektom »Slovenci v prostoru nekdanje Jugoslavije izven Slovenije« (1. 1. 1996 – 31. 12. 2000).¹ Javnosti je bila predstavljena 21. februarja 2008 v nabito polnem Klubu Cankarjevega doma v Ljubljani, 17. maja pa še v Slovenskem kulturnem društvu Cankar v Sarajevu.

Avtorica s tem svojim delom kompleksno osvetljuje subjektivni izkustveni vidik slovenske prisotnosti na teritoriju, ki smo se mu, kot rečeno, mnogi drugi raziskovalci slovenskega izseljenstva – brez kakršnega koli razumnega argumenta – doslej bolj ali manj uspešno izogibali. In vendar gre za geografsko območje, s katerim nas povezuje 113 let življenja v skupni državi, območje, v katerem sega dokumentirana prisotnost Slovencev v 16. stoletje, prisotnost kranjskih vojakov in plemiških častnikov avstrijske vojske, pa tudi gozdarjev in rudarjev v obdobje še pred avstro-ogrsko zasedbo in priključitvijo Bosne, po okupaciji leta 1878 pa se je število priseljenih Slovencev povečalo na prek 3000. V popisih

¹ Vodja projekta: Vera Kržišnik-Bukić; projektna skupina: Karmen Medica, Janez Stergar, Irena Šumi.

prebivalstva med obema vojnama se je število tistih, ki so se v Bosni in Hercegovini izrekli za Slovence, dvignilo na približno 3600, v obdobju SFRJ pa se jih je največ opredelilo za Slovence leta 1953. Kljub velikim človeškim in gmotnim izgubam bosanskih Slovencev med zadnjo vojno in kljub njihovem poudarjenemu vračanju oziroma emigriranju v Slovenijo in druge države v začetku devetdesetih je največ tamkajšnjih Slovencev vendarle ostalo v Bosni in Hercegovini tudi po razglasitvi neodvisnosti BiH leta 1992. Danes so Slovenci v BiH uradno priznana narodna manjšina, njihovo število pa avtorica še vedno ocenjuje na več kot 3000.

Dr. Kržišnik - Bukičeva takole povzema ozadje zgoraj omenjenega dejstva:

Bistveni temelj sodobne slovenske narodne manjšinskosti v BiH je bil porojen v zadnji vojni 1992–1995, ko so se zase oziroma sami zase postavili (tudi) Slovenci v BiH. Podobno kot že pred koncem 19. stoletja² so se narodnostno samoorganizirali, s to razliko, da tokrat v vojnih okoliščinah. To samoorganiziranje, katerega pojavne oblike so bila združenja za samopomoč, kulturna društva in Zveza Slovencev v BiH, ostaja tudi danes temeljna subjektivna značilnost prisotnosti Slovencev v BiH. Brez njihove samozaščitne funkcije z idejo ohranjanja Slovencev v BiH kot Slovencev, ne bi mogla biti uspešna nobena manjšinska politika, ne države BiH in njenih entitet, ne mednarodnih standardov na tem področju, kot prav tako ne kakršnakoli podpora Republike Slovenije, saj bi svoje opravila že tiha asimilacija.

Knjiga prinaša 115 življenjskih zgodb Slovenk in Slovencev, ki so bodisi vse življenje ali pa morda le nekaj pomembnejših let svojega življenja prebili v Bosni in Hercegovini. Njihove avtobiografske pripovedi ter njihovi spomini in pričevanja o družinskih članih, kot jih beremo v knjigi, so rezultat najraznovrstnejših avtoričinih stikov s pričevalci – prostih pogovorov in strukturiranih intervjujev, klasičnega dopisovanja, telefonskih pogovorov in predvsem elektronskega dopisovanja. Ti stiki so (med drugim zaradi potrebe po dodatnih informacijah) trajali tudi po več let, od leta 1995, ko je dr. Kržišnik - Bukičeva ob začetku že omenjenega raziskovalnega projekta začela dajati pobude za zapisovanje njihovih življenjskih zgodb in za njihovo sistematični zbiranje. Le majhen delček življenjskih zgodb je povzet iz že objavljenih virov, vsa živa pričevanja pa je avtorica poenotila v prvoosebno pripoved in jih – ob lektoričini pomoči in avtorizaciji izvirnih avtorjev – pisno ubesedila v knjižni slovenščini. Veliko časa in energije pa je avtorica posvetila tudi zbiranju skoraj 300 spremnih fotografij, ki na svoj način dokumentirajo v besedilih predstavljene vsebine.

Zgodbe so uvrščene v devet tematskih sklopov, ki v bolj ali manj kronološkem zaporedju dopolnjujejo avtoričino vezno besedilo, slednje pa pojasnjuje splošnozgodovinsko, individualno in družinsko ozadje pričevalcev v posameznem sklopu/poglavju. Prvo poglavje je posvečeno Prešernovi Turjaški Rozamundi, v kateri Ostrovhrarjeva osvoboditev zaslužjenih kristjanov in ugrabitev paševe sestre Lejle simbolizira začetek slovenskega junaštva na tleh Bosne in Hercegovine. Naslednje poglavje zajema obdobje

² Kot beremo v knjigi, so leta 1995 Slovenci v Sarajevu namreč ustanovili Slovensko omizje, ki se je kmalu razvilo v prvi Slovenski klub. Op. J. Ž. S.

od avstro-ogrške zasedbe Bosne in Hercegovine leta 1878, vojaško udeležbo Slovencev v avstrijski vojski ter njihovo skokovito povečano priseljevanje v naslednjih letih. Naslednja poglavja segajo v obdobje med obema vojnama, pa v kontekst druge svetovne vojne in Nezavisne Države Hrvatske, ko je bilo tja deportiranih več tisoč Slovencev, pomembno pa je bilo tudi njihovo sodelovanje v NOB. Po drugi svetovni vojni se je število Slovencev v BiH skoraj podvojilo – o tem pripoveduje sedmo poglavje, v katerem so še posebej predstavljeni nekateri slovenski strokovnjaki, gospodarstveniki, zdravniki in športniki v BiH. Predzadnje poglavje prikazuje življenje Slovencev v samostojni državi Bosni in Hercegovini po letu 1992, zadnje pa je namenjeno razmišljanjem in pričevanjem »večinskih« domačinov – Bošnjakov, Srbov in Hrvatov – o njihovih izkušnjah s Slovenci v BiH. Vmes sta še dve poglavji o posameznih družinah oziroma rodbinah, katerih večgeneracijska prisotnost v BiH sega v čas Avstro-Ogrske (5. poglavje) oziroma v čas Kraljevine Jugoslavije (6. poglavje).

Knjigo zaključujeta recenziji prof. dr. Staneta Grande in prof. dr. Andreja Vovka. Slednji poudarja,

da ne gre le za prvo knjigo o Slovencih v BiH, temveč tudi za avtorčin originalni raziskovalni metodološki pristop, ki ob stalnem kronološkem kriteriju neločljivo povezuje človeške subjektivne usode z družbeno objektivnimi razvojnimi nitmi v zaokroženo zgodovinsko in sodobno sliko slovenstva v BiH.

Kot pravi avtorica v predgovoru, je knjiga namenjena predvsem še živečim Slovincem v BiH, da bi lahko »prebrali sami sebe«, se seznanili s podobnimi usodami rojakov in vzpostavili jasnejši odnos do sebe in obeh domovin. Namenjena pa je tudi Slovincem drugod po svetu in predvsem v Sloveniji, kjer je, milo rečeno, »poznavanje te tematike razmeroma slabo« (str. 16). Prav zato dr. Kržišnik - Bukićeva načrtuje tudi znanstveno monografijo na to temo, v kateri naj bi sodelovali slovenski in bosansko-hercegovski raziskovalci, od zgodovinarjev in antropologov do demografov in pravnikov. Dolga desetletja spregledana raziskovalna snov, na katero pa dr. Kržišnikova javno opozarja že od leta 1996, si – v dopolnilo že omenjenemu zborniku, ki je izšel pri Mladinski knjigi – vsekakor zasluži tudi tovrstno analizo.

Janja Žitnik Serafin